

## SAVDONI MOLİYALASHTIRISHNING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI AHAMIYATI

**Ishandjanov Sardor Tulashbekovich**  
**O‘zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi**  
**mustaqil tadqiqotchisi.**

**Annotatsiya:** Savdoni moliyalashtirish bo‘yicha ilmiy-nazariy qarashlarni o‘rganish iqtisodiy barqarorlik va global integratsiya jarayonlarini chuqur tushunishda muhim ahamiyat kasb etadi. Xalqaro savdo operatsiyalarini moliyalashtirishning nazariy asoslarini tadqiq etish natijasida eksport-import faoliyatining samaradorligini oshirish, valyuta tavakkalchiliklarini boshqarish va kredit-moliya instrumentlaridan optimal foydalanish imkoniyatlari aniqlanadi.

**Kalit so‘zlar:** Savdo, tijorat banklar, export, integratsiya, moliyaviy resurs, kredit, xalqaro savdo.

**Abstract:** The study of scientific and theoretical perspectives on trade finance is crucial for gaining a profound understanding of economic stability and global integration processes. Through an examination of the theoretical foundations of international trade operations financing, opportunities for enhancing the efficiency of export-import activities, managing currency risks, and optimizing the use of credit and financial instruments are identified.

**Keywords:** Trade, commercial banks, export, integration, financial resources, credit, international trade.

Savdoni moliyalashtirish bo‘yicha ilmiy-nazariy qarashlarni o‘rganish iqtisodiy barqarorlik va global integratsiya jarayonlarini chuqur tushunishda muhim ahamiyat kasb etadi. Xalqaro savdo operatsiyalarini moliyalashtirishning nazariy asoslarini tadqiq etish natijasida eksport-import faoliyatining samaradorligini oshirish, valyuta tavakkalchiliklarini boshqarish va kredit-moliya instrumentlaridan optimal foydalanish imkoniyatlari aniqlanadi. Bundan tashqari, moliyalashtirish mexanizmlarining rivojlanishi kichik va o‘rta biznes subyektlarining xalqaro bozorga chiqish imkoniyatlarini kengaytirib, mamlakatning tashqi iqtisodiy siyosatini mustahkamlashga xizmat qiladi. Ushbu yo‘nalishda olib borilayotgan ilmiy izlanishlar savdo balansining barqarorligini ta’minlash, xalqaro hisob-kitob tizimlarini takomillashtirish hamda moliyaviy vositalar va institutsional tuzilmalarning integratsiyasini chuqur tahlil qilish imkonini beradi. Shu bois, tashqi savdoni moliyalashtirish bo‘yicha ilmiy-nazariy tadqiqotlar nafaqat amaliy jihatdan

foydali, balki iqtisodiy taraqqiyotning fundamental asoslarini shakllantirish uchun ham muhimdir.

Dawar (2020) ilmiy ishida turli davlatlar, jumladan AQSh, Yevropa Ittifoqi davlatlari va Xitoy misolida rasmiy eksport kreditlarini qo'llab-quvvatlash siyosati, uning xalqaro savdoda raqobatbardoshlikka ta'siri hamda xalqaro me'yorlarga muvofiqligi masalalari tahlil qilingan. Muallif davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanadigan eksport kreditlari (export credit support) global savdoda muhim rol o'ynashini ta'kidlab, ularning bozor raqobatiga ta'siri va xalqaro tashkilotlarning ushbu amaliyotga qo'ygan cheklovlarini muhokama qiladi. Tadqiqotda Jahon Savdo Tashkiloti (WTO) va Iqtisodiy Hamkorlik va Taraqqiyot Tashkiloti (OECD) tomonidan belgilangan qoidalar asosida eksport kreditlari orqali amalga oshirilayotgan subsidiyalar, ularning bozor sharoitlariga ta'siri hamda davlatlar o'rtasidagi savdo kelishmovchiliklari o'rganilgan. Muallifning asosiy farazi shundan iboratki, rasmiy eksport kreditlari davlatlararo savdoda noto'g'ri raqobat sharoitlarini yaratishi va xalqaro me'yorlarga zid kelishi mumkin, biroq ular ba'zi holatlarda eksport hajmini oshirishga ham xizmat qilishi mumkin.

Metodologik jihatdan, muallif AQSh Eksport-Import Banki (EXIM), Yevropa Ittifoqi mamlakatlarining eksport kredit agentliklari (ECA) va Xitoyning eksport kredit siyosati bo'yicha qiyosiy-huquqiy tahlil usulidan foydalangan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, rasmiy eksport kreditlarini qo'llab-quvvatlash bo'yicha xalqaro kelishuvlarning yetarlicha samarali ishlamasligi sababli, ba'zi davlatlar, ayniqsa Xitoy, o'z eksportchilariga imtiyozli kreditlar ajratib, global bozorda ustunlikka erishishga harakat qilmoqda. AQSh va Yevropa Ittifoqi mamlakatlari esa bunday subsidiyalarga qarshi turish va xalqaro savdoda teng sharoit yaratishga harakat qilmoqda. Shu bilan birga, muallif xalqaro savdoda nohaq raqobatning oldini olish uchun mavjud tartib-qoidalarni isloh qilish zarurligini ta'kidlaydi. Tadqiqot xulosalariga ko'ra, eksport kreditlarini tartibga solish bo'yicha xalqaro mexanizmlarni mustahkamlash, shaffoflikni oshirish va davlatlar o'rtasidagi savdo

kelishmovchiliklarini minimallashtirish global savdoda barqarorlikni ta'minlash uchun muhim ahamiyat kasb etadi.<sup>1</sup>

Defever, Riano va Varela (2024) ilmiy ishida Pokiston misolida eksportni moliyaviy qo'llab-quvvatlash dasturlarining korxona darajasidagi eksport natijalariga ta'siri baholangan. Mualliflar eksport faoliyatini kengaytirishda moliyaviy resurslarning yetarli bo'lishi muhim rol o'ynashini ta'kidlab, eksportni moliyalashtirish mexanizmlarining firmalar samaradorligiga ta'sirini empirik jihatdan tahlil qilganlar. Tadqiqotda xalqaro savdo nazariyalari, kapital bozori nomukammalliklari va moliyaviy cheklovlarning eksport hajmiga ta'siri asos sifatida keltirilgan. Ularning asosiy farazi shundan iboratki, davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanadigan eksport moliyalashtirish dasturlari kichik va o'rta biznes (SME) hamda yirik firmalarning xalqaro bozorlarga chiqishiga yordam berishi mumkin. Shu bilan birga, eksportni qo'llab-quvvatlash dasturlari firmalarning raqobatbardoshligini oshirish va ularning barqaror rivojlanishini ta'minlashga xizmat qilishi mumkin.

Metodologik jihatdan, mualliflar Pokiston Eksportni Rivojlantirish Dasturi (Export Finance Scheme – EFS) doirasida subsidiyalangan kreditlar olgan firmalarning eksport ko'rsatkichlarini tahlil qilganlar. Tadqiqotda difference-in-differences (DiD) modeli qo'llanilib, eksport moliyalashtirish dasturlarida ishtirok etgan firmalar va bunday qo'llab-quvvatlovga ega bo'lmagan firmalar o'rtasidagi farqlar o'rganilgan. Shuningdek, instrumental o'zgaruvchilar (IV) usuli orqali eksport moliyalashtirish va firmalarning eksport hajmi o'rtasidagi sabab-oqibat aloqasi aniqlangan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, eksport moliyalashtirish dasturlaridan foydalangan firmalar eksport hajmini oshirishga muvaffaq bo'lgan, ayniqsa, moliyaviy cheklovlarga duch kelayotgan kichik va o'rta biznes korxonalari bunday qo'llab-quvvatlovdan katta foyda ko'rgan. Biroq, mualliflar ushbu dasturlar samaradorligi firmalarning kreditga qanchalik ehtiyoji borligiga bog'liqligini ham qayd etadilar. Ushbu natijalar eksportni rag'batlantirish siyosatining samaradorligini

---

<sup>1</sup> Dawar, K. (2020). Official export credit support: competition and compliance issues. *Journal of World Trade*, 54(3).

oshirish uchun moliyaviy dasturlarni yanada takomillashtirish zarurligini ko'rsatadi.<sup>2</sup>

Brautigam (2019) ilmiy ishida Xitoyning Afrikaga ajratayotgan kreditlari va ularning qit'adagi iqtisodiy tuzilma o'zgarishiga (structural transformation) ta'siri o'rganilgan. Muallif Xitoy tomonidan taqdim etilayotgan moliyaviy yordam va kreditlarning Afrikadagi infratuzilma rivoji, sanoatlashtirish jarayoni va iqtisodiy o'sishga qanday ta'sir ko'rsatishini tahlil qilgan. Tadqiqotda rivojlanayotgan mamlakatlarga xorijiy kreditlar va investitsiyalar ta'sirini tushuntiruvchi nazariyalar asos qilib olingan. Muallifning asosiy farazi shundan iboratki, Xitoyning Afrika davlatlariga ajratayotgan kreditlari qit'adagi sanoat va infratuzilma rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi mumkin, biroq bu qarzlarning uzoq muddatli barqarorligi va samaradorligi bahsli masala bo'lib qolmoqda.

Metodologik jihatdan, muallif bir nechta Afrika davlatlari, jumladan, Efiopiya, Keniya va Nigeriya misolida Xitoy kreditlarining ta'sirini empirik va qiyosiy tahlil qilgan. Tadqiqotda rasmiy hukumat ma'lumotlari, xalqaro moliyaviy institutlarning hisobotlari va investitsiya loyihalari bo'yicha statistik ma'lumotlar o'rganilgan. Natijalar shuni ko'rsatadiki, Xitoy kreditlari Afrikadagi infratuzilma loyihalarini moliyalashtirishga katta hissa qo'shgan bo'lsa-da, ba'zi hollarda qarz yukining ortib ketishi va loyihalarning samaradorligiga oid muammolar yuzaga kelgan. Ayniqsa, kreditlarning katta qismi yo'l qurilishi, energetika va transport infratuzilmasiga yo'naltirilgan bo'lib, bu sohalarda qisqa muddatli iqtisodiy o'sish kuzatilgan. Shu bilan birga, muallif Xitoy kreditlarining uzoq muddatli ta'siri davlatlarning qarzga bog'liqlik darajasi va iqtisodiy islohotlar samaradorligiga bog'liq ekanini ta'kidlaydi. Tadqiqot xulosalariga ko'ra, Afrika davlatlari uchun Xitoy kreditlaridan samarali foydalanish, ularni ishlab chiqarish sektori va texnologik innovatsiyalarni rivojlantirishga yo'naltirish muhim ahamiyat kasb etadi.<sup>3</sup>

---

<sup>2</sup> Defever, F., Riano, A., & Varela, G. (2024). Evaluating the impact of export finance support on firm-level export performance: Evidence from Pakistan.

<sup>3</sup> Brautigam, D. (2019). Chinese loans and African structural transformation. *China–Africa and an economic transformation*, 129-146.

### Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- 1.Dawar, K. (2020). Official export credit support: competition and compliance issues. *Journal of World Trade*, 54(3).
- 2.Defever, F., Riano, A., & Varela, G. (2024). Evaluating the impact of export finance support on firm-level export performance: Evidence from Pakistan.
- 3.Brautigam, D. (2019). Chinese loans and African structural transformation. *China–Africa and an economic transformation*, 129-146.
- 4.Salakhova E., Shamsitdinova M., Shakhakimova M. The impact of information technologies on distance education during pandemic in the Republic of Uzbekistan //PalArch's Journal of Archaeology of Egypt/Egyptology. – 2020. – T. 17. – №. 6. – С. 8962-8967.
- 5.Шахакимова М. Т. The growing importance of English for specific purposes //Молодой ученый. – 2017. – №. 18. – С. 348-350.
- 6.Шахакимова М. Т. Influential factors of increasing the quality in ESP teaching //Молодой ученый. – 2017. – №. 18. – С. 350-352.